

A halotti maszk szépsége

WEHNER TIBOR BESZÉLGETÉSE MELOCCO MIKLÓS SZOBRÁSZMŰVÉSSZEL

– Magyarországon hozzávetőlegesen negyven közösségi terekben elhelyezett Ady-szobor van, s ebben a számban bennfoglaltatnak a mellszobrok és a domborművek is. Érdekes jelenség viszont, hogy a múlt század nyolcvanas-kilencvenes évtizedfordulója óta nem állítottak új, Ady Endrét idéző szobrot. Megkopott volna Ady és költészetének időszerűsége, fontossága? Vagy véglegesen lezárult egy korszak?

– Adyt, mert letagadhatatlan örökség, a kommunisták mint forradalmár költőt használták. Ez ugyanaz a módszer, ahogy József Attilából proletár költőt csináltak, és ugyanaz, ahogy agyonhallgatták Kosztolányit. Amikor aztán 1977-ben, a Kádár-korszak kellős közepén, érkezett Ady Endre születésének 100. évfordulója, akkor, mint minden nem letagadott ember esetében, a kerek szám, az évforduló miatt fontossá vált ez a költő is. Ezért tartottam fontosnak már 1977-ben megjegyezni, hogy én nem az évforduló miatt csináltam meg az Ady-szobraimat. De a hosszú Ady-szobor-hiátus ellenére úgy vélem, hogy Ady Endre újra meg újra fel fog bukkanni szellemi és fizikai tereinkben, mert nagyon okos költő. Különös válaszokat ad a fel nem tett, de bármikor feltehető kérdéseinkre. József Attila *A Dunánál* című versében azt írja, hogy „... Anyám szájából édes volt az étel, apám szájából szép volt az igaz.” Na hát ez közhely, nem is értem, hogy József Attila szintjén hogy kerülhetett ez a fordulat a versbe. Mert ugyanakkor az *Apámtól, anyámtól jövőn* című Ady-versben meg az olvasható „Anyám hangjában szomorúság, apám hangjában vad feledés.” Azért ez már gondolat. Ennek alapján vissza lehet nyomozni, hogy ez az elszegényedett, meghalni nem hajlandó, tulajdonképpen dölyfös ember, vajon hogyan élhetett? És akkor ez a „vad feledés” erre az elmúlt ötven-hatvan évre is stimmel. Ez a szó-pár, vagy ahogy Illyés Gyula nevezi, szóvarázslat intelligens és meghökkenítő. És ezért soha nem lehet megszokott.

– 1972-ben volt az Egy megbízás története című kiállítás a budapesti Eötvös Klubban, ahol a padon ülő Ady-szobrod első tervváltozata került közönség elé, és amelynek alapján hosszú huzavona után, 1976-ban Tatabányán megvalósulhatott a monumentális változat. És aztán 1977-ben köztérre kerülhetett a debreceni és a pécsi kompozíció is.

– És 1977-ben megszületett a Petőfi Irodalmi Múzeumban az *Ady-oltár* is. De bennem nem az évforduló kerek száma hívta elő Adyt, hanem az, hogy a magyar költészetből ő áll hozzám a legközelebb. Ő tetszik a legjobban. Ehhez még kell valamit mondanom. Azt, hogy engem mindenféle-fajta emberi, szellemi tevékenység közül legjobban a szép magyar költészet érdekel. Tehát én nem jelentem ki, hogy Ady Endre nagyobb költő, mint József Attila, Arany János vagy Petőfi Sándor, mert bármelyiket hallom, akkor meghatódom. Most voltam Kaposváron, ahol egy megemlékezés volt Párkányi Raab Péter Trianon-szobránál, és ott elhangzott egy csomó vers is. Vegyes felvágott volt, de amikor a *Vannak vidékek* című Kányádi Sándor-verset hallottam, akkor meghatódtam, és reméltem, hogy a közelemben lévők nem látják, hiszen nem temetésen voltunk, ahol nem szégyen meghatódni. Ennyire fontos nekem a magyar költészet. Soha nem vállalnék felolvasni sem olyan verset, ami tetszik, vagy amit kívülről tudok, mert menet közben elcsuklana a hangom, elkezdenék szégyenkezni, és nem tudnám folytatni.

Egyszer volt szerencsém a budapesti Terror Háza megnyitóján Petőfi utolsó versének, a *Szörnyű idő* című költemény utolsó versszakának második részét elmondani, mert oda tartozott. Figyelmeztettek, hogy a mikrofon gyenge, következtetésképp ordítva kellett elmondanom ezt a pár sort:

*Akad-e majd
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy őrült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?*

Talán ez volt az egyetlen olyan alkalom, amikor gond nélkül elmondtam a verset, és ehhez hozzásegített ez az ordítás-kényszer is. Viszont arra nem vállalkoznék soha sehol, hogy Adytól idézetet mondjak. Nem tudok erre magyarázatot adni, vagy csak azt, hogy számomra hosszú-hosszú évtizedek óta a világ teljesítményei közül az egyik legfontosabb és legszebb Ady költészete.

– *Akkor tehát elmondható, hogy csupán a megbízások szeszélyének köszönhető az, hogy az Ady-szobrok mellett József Attila- és Radnóti Miklós-emléket is készítettél, de például Arany János- vagy Petőfi Sándor-szobrod nincs.*

– Arany János-szoborra nem kaptam megbízást, de történetesen Petőfiről, mert nagyon jól ismerem a dagerrotípiáját, nagyon sok rajtot csináltam. Szobrot is készítettem Petőfiről: ez a főiskolai diplomamunkám volt, amely ugyancsak a dagerrotípia alapján készült. Ez a művem később a veszprémi Petőfi Színházba került, úgy tudom, ma is ott áll a lépcsőforduló tetején.

– *Az 1970-es évek első felében azonban intenzíven az Ady-szobrokkal foglalatoskodtál, s így elmondható, hogy Csorba Géza mellett, akit az „Ady-szobrok szobrászának” aposztrofálnak, a te szobrászatod is nagyon szorosan összekapcsolódott e költővel és e költészettel.*

– A Csorba Géza által alkotott, a budapesti Liszt Ferenc téren álló Ady-szobor sokkal inkább Jean Marais francia színészre emlékeztet engem, mint Adyra. Ráadásul ez egy eredetileg kőbe tervezett szobor, amit bronzban valósítottak meg. Még szerencse, hogy a talapzatra rá van írva a költő neve. Persze mi már könnyű helyzetben vagyunk, mert alaposan ismerjük Ady Endre fényképeit.

– *Akkor elérkeztünk volna az Ady és a szobrászat, és egyúttal az Ady és a halál problémakörhöz.*

– Van egy hasonlatom, amely érthetővé teszi azt, amit gondolok. Mindig irigyeltem a görög szobrászatot, mert föltaalálták az emberi aktot, amely egyre pontosabb lett anatómiailag, de ami mindig szépen „fejeződött be”: az ún. görög arccal. Ha az arc nagyon fiatal volt, akkor persze lehetett azon vitatkozni, hogy lány vagy fiú. Általában azt mondták, hogy ifjú, de ha csak a fej maradt volna meg egy-egy szoborból, akkor nem lehetne pontosan megállapítani a megformált ifjú nemét. De a szobor szép volt, mert ilyen fejjel „fejeződött be”. Amikor az Ady-szobraimat csináltam, arra gondoltam, hogy milyen szerencsém van, hogy erre az analógiára én is tudok szép szobrot csinálni, mert a szobor Ady fejével, Ady arcával „fejeződik be”. Tehát ha én jól gondolkoztam, és jól rendeztem el a részleteket, és ha a hagyomány szerint feje van a szobornak, és az Adyra hasonlít, akkor az csak jó lehet. Nemcsak belül, hanem kívül is tet-

szik nekem Ady. Én nagyon megrökönyödtem egynéhány remek költő arcmásán, akikről nyilvánvalóvá vált számomra, hogy az arcuk nem illik a verseikhez. Szébbek a versek, mint ők. Három esetben nem volt semmi kétségem: Petőfi Sándor dagerrotípiájával kapcsolatban – ez ugyanolyan szép, mint amilyen szép egy-egy Petőfi-vers –, Arany János öregkori fényképei ugyanolyanok, mint Arany öregkori versei, és Ady arca olyan, mind az Ady-versek. Tehát amikor ő azt mondja a *Most pedig elnémulunk* című versben, hogy „csókolj szájon, szép húgom: Este”, akkor bennem nem keletkezik semmilyen férfiúi viszolygás. És *Az utolsó mosoly* című versben azt, hogy

*Mosolyos, hideg ajkam,
Mosolyos hideg ajkam:
Köszöni a csókodat,
Köszöni a csókodat.*

ezt ez az arc mondhatta-írhatta csak, és nem ütközik össze a költői kép az arcképpel. Érdekes az is, amikor valaki magához igazítja a verset. Kányádi Sándor *Halottak Napja Bécsben* című versének kilencedik sora így hangzik: „kit érdekel hogy erre jártál”. És Kányádi ilyen, nem különös, nem atléta. Adynál a góg nem zavar. Be is vallja *A veszélyek istene* című versben, hogy „Göögöknek gögje, nagy Göög, az enyém”, bár néha kijelenti, hogy a góg semmit sem ér. Tehát hullámszik a kedélye. De mint szobrász, nagyon örültem annak, hogy úgy nézett ki Ady Endre, ahogy kinézett, hogy olyan volt az arca, amilyen volt, mert ha egy versét olvasom, akkor oda-lebeg valahogy az arca is elém.

– *De ez az arc gyakran a költő halotti maszkja.*

– Nekem a halotti maszk tetszik a legjobban. Ady legszebb arca a halotti maszk-arca. Van az a szép könyöklő arcképe, és persze vannak puffedt arcú portréi is, de a halotti maszk-képe az minden tekintetben a legpontosabb és legszebb. És érdekes módon a kortársak is azt írták róla, hogy ez nem a dadogós, szélütött, vénülő, beteg Ady, ez olyan, mint amilyen képzeteikben él. Dénes Zsófia is azt írta, hogy a halott Ady visszaszépült olyanná, amilyen valaha, legszebb korában volt. Mert hanyatt fekszik. Tehát ami puffedtség az arcán máskor előre meg oldalt lógna, az eltűnik, lepad. A betegség, ami halála előtt kínozza, lefogyasztotta, és amikor meghalt, befelé vérzett el, az aortája megrepedt. Nem lett a teste szederjes, puffedt a benne maradt vértől. Mondhatnám azt is, hogy ha valaki szép halott akar lenni, akkor úgy kell meghalnia, mint Adynak, és a testét hanyatt fekvőnek kell láttatni. Akkor is eszembe jutott mindez, amikor Győrben a *Szent sír*-szobromat csináltam. Ott is arra figyeltem fel, hogy hanyatt fekvő testhelyzetben az arc megfiatalodik, megszépül.

– *A költőt megidéző, a hetvenes években készült négy szobron különböző Ady jelennek meg. Tatabányán, a padon ülő kompozíción a nagybeteg, a Petőfi Irodalmi Múzeum Ady-oltárán egy túlvilági jelenés felemelkedő, feltámadó szellemalakja, Pécsen a halotti maszkká merevedett, lepelbe burkolt alak. És a legkülönösebb Ady-megjelenítés a debreceni Nagyerdő szoborsétányán valósult meg. Érdekes, hogy erre a debreceni műre az elmúlt három és fél évtizedben még senki sem figyelt fel, valahogy elkerülték az alapos elemzések, pedig ez egy megismételhetetlen, egyedülálló trouvaille: egy nagykabátjába burkolózó ember áll a saját halotti maszkjával szemben. Milyen találkozás ez?*

– Halványan emlékszem csak már, hogy mi indított ennek a szobornak a megformálására. Világos a padon ülő Ady-szobor eredete, amely Emil Isaac fényképe alapján készült, de valójában Juhász Ferenc *Ady Endre utolsó fényképe* című verse miatt erősödött meg bennem az, hogy érdekel ez a kép. „Fáj az istent roncsokban látni” mondja, indítja versét a költő. Aztán olvastam azt is, hogy Kosztolányi azt írta magáról, hogy úgy fog meghalni, hogy magát nézi majd a tükörben, amint haldoklik. Ady meg az írta *Az utolsó mosoly* című versében, hogy

*Óh nagyon csúnyán éltem
Óh, nagyon csúnyán éltem:
Milyen szép halott leszek,
Milyen szép halott leszek.*

Ez az Ady-vers szinte megjósolja, hogy egyszer ő majd nézi a saját halotti maszkját. A saját halott arcát. Bevallom, hogy amikor bírálatra felvittem a szobor makettjét a Lektorátusra, kissé félttem, hogy ki fognak hajítani, hogy ez bizarr és modernkedő egyszerre, meg morbid. Szerencsémre Varga Imre szobrászművész volt a zsűriben, aki azt mondta, hogy ha valami érdekes, akkor attól nem szabad viszolyogni. Így megmentette ezt a szobrot. Azt képzelem – és tudom, hogy ez kissé abszurd gondolat –, hogy ha Ady életben marad, akkor biztos kíváncsi lett volna arra, hogy ő milyen halottként. Aztán valószínűleg megnyugodott volna, hogy hát igen, meghalnom így kellett. Hiszen Petőfihez is hogy illik, hogy nincs halotti maszkja. Nekem azért tetszik nagyon Ady halotti maszkja, mert azon valóban látom magát az elmúlást, és a számomra legfontosabb arc elmúlását látom. És amikor a debreceniek megrendeltek a padon ülő Ady-szoborra hivatkozva egy másik Adyt, akkor arra gondoltam, hogy ebből a képzavarból, a szép halotti maszkból csináljak szobrot.

– *Amelyet azóta sem lehet beilleszteni a magyar köztéri szobrászat rendszerébe. Páratlan, gyönyörűen megmagyarázhatatlan mű. Talán ezért nem le lehetők meg vélemények, szakmai elemzések erről a szoborról.*

– Talán azért sem, mert nem érdekel senkit sem a probléma. Az, hogy a művészeti írók közül valakit valóban érdekel az, amiről ír, elég ritka. Kialakult egy művészeti-írói nyelv, amibe mindenki menekül. Csak félmondatokat, szócsoportokat vesznek át a művészeti szaknyelvből, ebből következően aztán senki sem érti azt, amit írnak. Ha nagyon utánanéznünk a szövegnek, akkor rádöbbenünk, hogy gyakran nincs is értelme annak, amit olvasunk. Egyszer dicséretként azt írták le rólam, hogy a szobraim nem felszínesek. Kitalálhattak volna egy jobb kifejezést is: a szobor befejezése ugyanis mindig a felszínen történik.

– *Az Ady-szobrok együttese munkásságodban a hetvenes években lezárult, de lezárultak a költők, írók, művészek szobrainak sorozatai is, és nemcsak a te szobrászatodban, hanem a magyar monumentális szobrászatban általános szinten is: az emlékművek évada köszöntött ránk. A világháborús mementók, az 56-os emlékművek, a millenniumi monumentumok, a Szent István-szobrok korszaka. Azonban úgy vélem, hogy a történelem, a politika helyett most már újra a művészettel kellene foglalatzkodnia a szobrászatnak.*

– Én azért csináltam Mansfeld Péterről emlékművet, mert úgy éreztem, hogy ezzel egy szobrász, aki köztéri szobrokat csinál, tartozik. Adóssága van. Mansfeld Péter nem volt művész, de hős volt. Olyan fiatalon halt meg, amikor Rimbaud abbahagyta a versírást. A Mansfeld Péter-féle „költészet mint élet” szintén ugyanannyi ideig tartott, mint Rimbaud-é. Nem sokkal

öregebb Petőfinél a fél évvel öregebb Gérecz Attila. Aki gyönyörű verseket írt. És ő harc közben halt meg 1956-ban. Gérecz Attila válogatott öttusázó volt, a hideg Dunában úgy úszott, hogy motorcsónakkal elveszítették a nyomát. Kívül-belül tökéletes ember volt. Két tankot lőtt ki, amikor a harmadik agyonlőtte őt. Nem akárhogy halt meg. Gérecz Attila dupla adósság: mint hős, és mint költő. És neki sem áll még szobra. Lehet, hogy azért, mert nagyon nehéz feladat. De előbb-utóbb be fogok adni valakinek egy Gérecz Attila-szobortervet. Furcsa dolog, hogy a róla megjelent könyvben közölt, profilban ábrázolt portréfotó emlékeztet apámra. Így hát többszörösen is nehéz feladat lesz. A szétrobbantás nem való köztérre. A tank se való oda, bár Pátzay mester készített tank-szobrot, mert hát feladta az elveit. Pátzay Pál azt is mondta, hogy autóról, fiam, nem csinálhatsz szobrot, mert az autó önmagának szobra. Ez egy gondolkodásmód, és ebbe beleillik az, hogy egy szép autó már eleve megtervezett, azt már nem kell agyagból vagy kőből újjáformálni. Aztán persze csináltam én is autósobrot.

– *És a Gérecz Attila-szobor mellett milyen terveid vannak?*

– Egy újonnan keletkezett adóssággal foglalkozom: a Makovecz-örökséggel. Egy riportban azt mondtam, hogy pillanatnyilag nem tudok elképzelni szebb férfiarcot, mint az övé. Töprengök is rajta, rajzolgatom is. Egy mecénás, aki Makovecz Imrét segítette, aki támogatta a Magyar Művészeti Akadémiát is, szeretne egy emlékművet, vagy egy emléket állítani Makovecz Imrénél. Azóta ezen töprengök, ezt tervezgetem. Makovecz Imrét személyesen módomban volt szeretni. Igaza van Szabó Dezsőnek, hogy a nagy emberek sírján dudva és barátok nőnek, de nekem leveleim vannak, amelyek igazolják, hogy mi komoly barátságban voltunk. Amikor meghalt, még az is eszembe jutott, hogy egyedül maradtam. A művészet iránt való adósságom így Makovecz Imre halálával jelentősen nőtt.

– *Visszatérve Ady Endréhez: ha ma csinálhatnál Ady-szobrot, milyen szobrot készítenél?*

– Furcsa, mert ha most eszembe jut Ady Endre, akkor leülök rajzolni, és lerajzolom a halotti maszkját. Mint képpel foglalkozó ember el tudok képzelni olyan vágyat, hogy drámai. De talán még nehezebb leülni egy papír elé azzal a szándékkal, hogy a rajz szép legyen. És ha Ady kapcsán szépet szeretnék rajzolni, akkor én a halotti maszkját rajzolom le.

– *És ha szobrot csinálnál Adyról, az is szép lenne?*

– Nem, az valószínűleg furcsa lenne. Én két szobrommal vagyok maradéktalanul elégedett, amelyről úgy érzem, hogy sikerült. Kerényi József építész szokta idézni Faulkner-t, aki azt mondta, hogy az ember tökéletest szeretne alkotni, amire alkatánál fogva képtelen. Ezért én, ragyogó kudarcaim alapján rangsorolom a munkáimat. Ilyen, ragyogó kudarcnak tartom a győri *Szent sír*-kompozíciót és a pécsi Ady-szobrot. Talán ezért, a pécsi sikerültnek érzett munka miatt nem tudok új Adyt csinálni. Hacsak az nem számít új szobornak, hogy a pécsi szobornak leverték az orrát, és most az egész fejet újra ki kell faragnom, mert toldozgatni nem lehet. Az Ady-szobraim sorában ez volt, ez az utolsó.

– *Van még egy rejtett kis Ady-domborműved is: a budapesti Fészek Klub belső kertjének majolika-teraszán.*

– Ebben ártatlan vagyok. Érthetetlen, ahogy a tervem ellenére kiviteleztek és elhelyezték. Nem stimmel a színe, és nem stimmel a könyöklő-póz, a félrebillent fejtartás kompozíciója sem: a Zsolnay-gyár idétlen kézzel festette be, és kiegyenesítette a testhelyzetet. Vagyis ezt a

munkát nem vállalhatom, legszívesebben levinném, kidobnám és újra csinálnám. Pedig most van más konkrét munkám is: itt a szomszédban, Etyeken egy vállalkozó, Pap Géza hipermodern pálinkagyárat épített. Megvett a gyár körül pár hektár földet, amit egy szép erdő övez. Két nagy tavat is ástak ezen a területen, és a kiásott földből egy Gellért-hegy formájú dombot építettek. És ennek a dombnak a tetejére szeretnének felállítani egy *Isten, áldd meg a magyart* című kompozíciót. Ezt csinálom most, már kibontották hozzá a követ. Október 23-dikán tervezik az avatót.

– Köszönöm a beszélgetést.

Zsámbék, 2012. június 8.

MELOCCO MIKLÓS: ADY-OLTÁR, 1977 (Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum)
Berekméri Zoltán fényképe